

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	6
1.1. Історія виникнення, характерні ознаки та функції криптовалюти.....	6
1.2. Поняття та правова природа криптовалюти.....	14
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	29
2.1. Особливості проведення операцій з криптовалютами.....	29
2.2. Перспективи правового регулювання криптовалют та імплементація досвіду ЄС в законодавство України.....	38
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день світова економіка перебуває в стані змін, трансформацій та впровадженням сучасних цифрових технологій. Це пов'язано з появою величезної кількості додаткових інститутів, фінансових інструментів і нових форм взаємодії між людьми. Одним з таких інститутів на сьогоднішній день виступає криптовалюта, яка охоплює практично весь світ.

Хоча в сучасному світі вже існує понад тисячу різних криптовалют, їх обіг не контролюють ні уряди держав, ні банківські установи. На сьогоднішній день взагалі відсутня узгоджена міжнародна практика стосовно визначення поняття, правової природи та статусу віртуальних валют. Таким чином, поширення новітніх цифрових технологій відбувається швидше, ніж їх правове регулювання.

Принципи функціонування криптовалюти з одного боку створюють можливість здійснення децентралізованих, безпечних та навіть анонімних транзакцій через мережу Інтернет в усьому світі. А з іншого – поширеність віртуальних валют, окрім перелічених переваг, створює також певні ризики щодо забезпечення безпеки, гарантій захисту прав споживачів і запобігання фінансовим злочинам. З огляду на наддержавний характер віртуальних валют, їх правове регулювання також має носити наддержавний характер, тобто питання їх обігу та використання повинні бути уніфіковані для усіх країн світу: вироблені світовим співтовариством та імплементовані в національне законодавство.

На сьогоднішній день в Україні активно розвивається віртуальна валюта та навіть укладаються угоди купівлі-продажу нерухомого майна за криптовалюту, актуальним стає питання визначення поняття «криптовалюта» та законодавчого врегулювання обігу та здійснення операцій з криптовалютами в Україні. Оскільки відсутність правових норм ставить під питання законність проведення операцій з ними. При цьому має бути

врахований світовий досвід, а також імплементовані норми, які регулюють ринок криптовалют в країнах-членах ЄС в законодавство нашої держави. Разом з тим у науці не вистачає системних досліджень в яких обґрунтовуються необхідність внесення змін до законодавства з метою забезпечення належного правового регулювання обігу криптовалют та проведення операцій з ними.

Дослідженням даної теми займалися такі вчені-юристи як О.А. Баранова, С.В. Васильчак, М.В., Гребенюк, Р.В. Лук'янчук, Т.О. Кричевська, В.А. Кузнецов, М.А. Куцевол, Д.А. Леви, Д.І. Погрібний, С.Є. Чаплян та інші, однак їхні дослідження не є комплексними, а стосуються лише окремих аспектів визначення правового режиму криптовалют.

Мета дослідження – з'ясувати особливості правового режиму криптовалют в Україні та світі.

Для досягнення зазначеної мети дослідження бути поставлені наступні **завдання дослідження:**

- визначити генезис, основні ознаки та функції віртуальних валют;
- визначити поняття, правову природу і сутність криптовалют;
- визначити особливості обігу та проведення операції з криптовалютами в світі та в Україні;
- дослідити сучасний стан та перспективи правового регулювання криптовалют, а також можливість імплементації досвіду ЄС в законодавство України;
- на основі проведеного дослідження розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства належного правового регулювання обігу криптовалют та проведення операцій з ними.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі створення та використання криптовалют.

Предмет дослідження - проблеми правового режиму криптовалют.

Методами дослідження стали діалектичний метод, теоретико-правового аналізу, порівняльний метод, історико-правовий, статистичний, формально-логічний, системно-функціональний та інші методи.

Практична цінність. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові значення щодо визначення правового режиму криптовалют. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, а також у правотворчій діяльності при розробці і прийнятті змін до чинного законодавства щодо правового регулювання віртуальних валют в Україні.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Визначення поняття «криптовалюти»: світовий досвід».

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та складається із вступу, двох розділів, які включають в себе чотири підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 55 сторінок, із яких основна частина роботи займає 41 сторінку. Список використаних джерел складається з 40 найменувань на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Історія виникнення, характерні ознаки та функції криптовалюти

Глобалізація світової економіки, стрімке зростання грошових ринків, а також тотальна комп'ютеризація і розвиток ІТ-технологій призводять до виникнення величезної кількості додаткових інститутів, фінансових інструментів і нових форм взаємодії між людьми. Одним з таких інститутів на сьогоднішній день виступає криптовалюта, яка охоплює практично весь світ. Хоча в сучасному світі існує понад тисячу різних криптовалют, їх обіг не контролюють ні уряди держав, ні банківські установи [8].

На нашу думку, для того, щоб краще зрозуміти феномен криптовалюти, потрібно передусім визначити, чим є віртуальні валюти за своєю сутністю, зважаючи на її вихідні фізичні характеристики, а також мету та історію виникнення.

Початок для розвитку криптовалют, як не дивно, було закладено в 1980-х роках засновниками всесвітньовідомої на сьогодні мережі "Інтернет", адже саме через неї і здійснюються усі транзакції з криптовалютами. На певні елементи механізму криптовалюти почали звертати увагу ще наприкінці ХХ ст. Зокрема, голландська компанія DigiCash на чолі із Девідом Чоумом розробила систему із використанням цифрової готівки, яка використовувалась для оплати проїзду на платних дорогах Європи та обміну між фізичними особами. Компанія створила такий продукт, основним елементом якого стала повністю анонімна система цифрової готівки. В цій системі певна сума грошей існувала виключно в мережі Інтернет, її одиниця називалась «кібердолар», а номінал прив'язувався до курсу долару США [4]. Хоча компанія DigiCash в кінці 90-х років збанкрутувала, проте її

керівництво зародило ідею про створення системи приватних і анонімних онлайн розрахунків.

Наступним етапом стали електронні гроші на базі смарт-карт та мереж, які не були грошима в традиційному розумінні цього поняття, хоч і мали конкретні ознаки традиційних грошей як здатність до обігу, здатність бути засобом здійснення платежів та здатність бути еквівалентом вартості. Проте вони мають технічні обмеження, оскільки можливість їх прийняття залежить від технічної оснащеності сторін. Свого часу навколо електронних грошей розгорнулася жвава дискусія - науковці вирішували, чи належать електронні гроші до грошей/

На сучасному етапі правового та фінансового регулювання це питання вирішено однозначно - електронні гроші визнаються фіатними грошима і їх обіг регулюється Законами України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [15], «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис».

Розвиток електронних грошей сприяв зацікавленості союзів держав у створенні власних, єдиних валют для відокремлення власних економік від світової та звільнення від монопольного становища долару. Світова економічна криза 2008-2009 років, незадоволення держав правовим режимом емісії долару США та загальне падіння довіри до американського долару на цьому фоні тільки поштовпили плани окремих країн до створення та випуску віртуальних валют [4].

Саме визначення «криптовалюта» не застосовувався ні перед, ні під час існування компанії DigiCash. Вперше цей термін було вжито Вей Даєм у 1998 році. Цей вчений і комп'ютерний інженер став першим, хто описав концепцію криптовалюти у її нинішньому розумінні, називавши свою систему «b-money». Всі протоколи в «b-money» описують аспекти, на яких базується найпопулярніша в світі валюта – Bitcoin. Метою Вей Дая було створити вільну фінансову систему в мережі Інтернет та відійти від традиційного забезпечення транзакції з боку третьої особи, зокрема будь-якої

уповноваженої від імені держави інституції та створити децентралізовану систему, яка здатна створювати гроші, а також укласти угоди, проводити розрахунки та переводити «b-money» безпосередньо між двома суб'єктами за допомогою інтернет протоколів [7]. При цьому така система мала базуватись на принципі анонімності учасників. Однак, всі напрацювання вченого залишились лише на рівні теорії і система «b-money» не отримала подальшого розвитку.

Проте, стрімкий розвиток ІТ-сфери та подальша «електронізація» світового суспільства знову здивувала весь світ вже у 2008 році. Саме тоді певна особа або група осіб під псевдонімом Сатоші Накамото вперше описав принцип роботи абсолютно децентралізованої платіжної системи у вигляді однорангової мережі. А у 2009 році він представив та запустив відкритий код програми-клієнта Bitcoin в Інтернет.

Вважається, що першу транзакцію з використанням біткойнів провів у 2010 році американець Лесло Ханеч, коли купив дві піци за 10 000 біткойнів, що було рівноцінним 25 американським доларам на той момент. Багато людей на початку створення збирали різні криптовалюти з цікавості, не надаючи їм належної уваги.

У книзі розробника Bitcoina Сатосі Накамото «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System» описано основні ознаки та функціональність першої криптовалюти у світі, а також визначено її деякі характеристики.

Зокрема, розробник описує базову структуру даних та алгоритми, які застосовуються для повноцінного функціонування системи Bitcoin.

Основною проблемою, яка існувала в інтернет-комерції, на думку розробників Bitcoinu, були посередники між суб'єктами здійснення операцій з допомогою електронних грошей – фінансові установи. На нашу думку, така система на практиці є досить безпечною та доволі непогано працює. Однак, практично унеможливорює існування незворотніх платежів, оскільки встановлюється висока плата за транзакцію та її мінімальний розмір. Сатосі Накамото при розробці криптовалюти виходив із того, що можливість

анулювати платіж насторожує продавця та вимагає від покупця більше інформації. Саме це на його думку породжує шахрайство та непрактичність. Тому він створив таку систему, у якій немає жодного посередника.

Основним принципом цієї системи стало створення за допомогою математичних правил та мов програмування розподіленої децентралізованої бази даних – блокчейн або р2р (від англ. peer-to-peer – від партнера до партнера). Зашифровані копії усіх дій суб'єктів, в тому числі видобуток та передачу криптовалюти зберігаються у всіх учасників даної системи та записуються у вищезгадану базу даних [4, с. 315].

Система блокчейн складається із окремих блоків, у які записуються усі дії суб'єктів. У переважній більшості випадків на сьогоднішній день такі дії виконує банківська установа. Якщо суб'єкт операції з криптовалютою підтверджує транзакцію, то отримує персональний ключ, що ототожнюється з електронним підписом у системі децентралізованої бази даних.

Сам блок, як частина блокчейну, створюється під час видобування або криптовалюти. Цей процес має назву «майнінг». Власне за створення блоків видобувачі або «майнери» отримують винагороду у вигляді криптовалюти.

На підставі вищевикладеного можемо зробити висновок, що розподілена база даних надає можливість видобувати та обмінювати криптовалюти за допомогою майнінгу. Таким чином для того, щоб здійснити обмін віртуальної валюти її потрібно спочатку створити. Це в свою чергу могло б привести до незручностей та ускладнило б проведення операцій з криптовалютою. Для уникнення такої ситуації в мережі Інтернет почали створювати різного роду обмінники та біржі, які використовують для купівлі, продажу та обміну криптовалют.

Отже, Bitcoin від початку створення в 2008 році встиг пройти еволюцію від віртуальної валюти для комп'ютерних ігор до криптовалюти, яка конкурує з долларом США. Зокрема, кількість компаній, які приймають Bitcoin як оплату за товари та послуги, у світі постійно зростає.

Порівняльний аналіз курсу Bitcoin та золота свідчить про те, що вже в середині 2013 р. вони наблизились настільки, що дозволило говорити про Bitcoin як про «електронне золото». У грудні 2017 р. ця криптовалюта стала шостою за капіталізацією валютою світу, обійшовши російський рубль, англійський фунт і південнокорейську вону [1].

Саме так розпочався генезис та новий етап розвитку світової грошової системи та з'явився такий економічний феномен – віртуальна валюта, яка з часом отримала назву «криптовалюта».

Проаналізувавши історію виникнення та технічні особливості криптовалюти, можемо сформулювати думку, що криптовалюта заснована на криптографії. Криптографія – це наука про шифри, яка довгий час була засекреченою, оскільки застосовувалась, в основному, для захисту державної та військової секретної інформації, однак в умовах сучасності спрямована на забезпечення інформаційної безпеки [4, с. 312]. В більшій мірі, це наука про застосування математичних методів для забезпечення конфіденційності інформації. Про конфіденційність інформації у суспільстві замислювались уже давно, однак конфіденційність у сфері грошового обігу не розглядалась.

На сьогоднішній день існує понад 1000 віртуальних валют - Lifecoin, Peercoin, Primecoin, Freicoins, Namecoin, Quark, WebMoney, Ripples, Stellar Nxt, Dogecoin, PPCoin та інші. Разом з тим, найбільш економічно ціннісною та найбільш розповсюдженою криптовалютою залишається саме Bitcoin, зі створення якого і розпочався розвиток інституту віртуальних валют.

За визначенням деяких вчених, зокрема Демідова О.П., коли кажеш криптовалюта - маєш на увазі Bitcoin, коли кажеш Bitcoin - маєш на увазі криптовалюта [12].

Таке твердження має економічне підґрунтя, адже біткойну належить 54,04%, капіталізації всіх світових криптовалют. На другому місці Ethereum, частка якої складає 14,56%, на третьому - Bitcoin Cash - 8,47%, а всі інші криптовалютивалюти розділяють між собою 22,93% криптовалютного ринку з приблизною часткою у 1-3% для кожної [32].

Руденко Е.П., аналізуючи криптовалюти, зазначив, що більшість криптовалют на сьогодні - точна копія біткойну. Зважаючи на вищезазначене, для досягнення цілей нашого наукового дослідження проведемо аналіз основних ознак, які притаманні криптовалютам саме на прикладі Bitcoinu.

Віртуальні валюти нагадують текстові файли, а транзакції з ними проводяться у формі розсилки електронної пошти, тому для здійснення операції необхідно знати лише номер електронного гаманця. Для запобігання ризиків втрати чужих коштів або використання своїх коштів двічі застосовуються криптографічні методи захисту інформації.

Зважаючи на технічні особливості віртуальних валют, в наукових джерелах виділяють наступні ознаки:

- відсутність фінансових установ як посередників при здійсненні операцій з криптовалютами;
- анонімність учасників операцій;
- побудова на базі децентралізованої системи [8].

Розглянемо зазначені ознаки більш детально. По-перше, криптовалюти не мають єдиного емісійного центру, а її видобування відбувається автоматично на основі математичного алгоритму і кожен учасник мережі бере участь у підтриманні роботи мережі. Завдяки такій технології при проведенні транзакцій усувається будь-яких посередник між суб'єктами, як от нотаріус або банк.

Окрім цього, ще однією з ознак криптовалюти являється відсутність контролю. Так, завдяки тому, що операції з віртуальними валютами відбуваються лише у системі децентралізованої бази даних за допомогою блоків, які генеруються випадковими особами за допомогою алгоритмів, неможливо створити будь-якого контролюючого центру, заблокувати транзакцію або ж заморозити рахунок.

Оскільки така система не вимагає жодних документів для відкриття «рахунку», з цього випливає третя ознака криптовалют – анонімність.

Відстежити певного конкретного суб'єкта фактично стає неможливим. Як зазначено вище, із кожним створенням блоку у системі блокчейн операції стають все складніші і тим важче її «зламати». Так, банк, суд або правоохоронні органи не мають можливості отримати інформацію щодо криптовалютних рахунків [1].

Також, на нашу думку, до ознак віртуальних валют варто додати швидкість проведення транзакцій та суттєве спрощення фінансових операцій.

Всі вищеназвані ознаки є позитивними, однак на практиці в цій сфері виникають і негативні тенденції. По-перше, віртуальні валюти є вразливими до хакерських атак та інтернетвірусів.

Крім того, анонімність як ознака криптовалюти також піддається критиці як суспільно-шкідлива властивість з огляду на неможливість проведення контролю за відмиванням коштів, уникненням шахрайських дій та ідентифікації суб'єкта. Зокрема, зважаючи на анонімність відомі випадки, коли певні суб'єкти використовують криптовалюту для купівлі наркотиків, підроблених документів, а також придбання зброї та боєприпасів [18].

Проте, на сьогоднішній день теза, що криптовалюти створені та використовуються виключно для відмивання коштів, фінансування тероризму, торгівлі зброєю не відповідає реаліям часу, оскільки в світі вже знайдені механізми для унеможливлення здійснення злочинних дій із застосуванням віртуальних валют. Наприклад, Податковою службою Сполучених Штатів Америки з 2015 року використовується програмне забезпечення, яке надає можливість відстежувати рух криптовалюти, визначати її походження та ідентифікувати власника.

Стосовно визначення функцій криптовалюти, то з цього приводу точаться найбільші дискусії. В першу чергу це зумовлено відмінностями між самими криптовалютами. Тому, залежно від мети створення та впровадження певної віртуальної валюти вона може виконувати різні функції, наприклад, засобу розрахунків та обміну або мірила вартості.

Наприклад, у 2010 році країни-учасниці АЛБА (Боліваріанського альянсу для народів Америки) – Венесуелла та Болівія – підписали договір про закупівлю п'яти тонн соєвого масла, визначивши як грошову одиницю для оплати товару – сукре. Ця валюта була введена в обіг спільним рішенням країн-учасниць альянсу у 2008 році в місті Каракас та стала першою умовною колективною валютою. Метою для її створення полягала в тому, щоб замінити долар США та звільнити економіку країн від «монополії» долару в регіональній угодах. Дану угоду уряди обох країн визнали історично важливою, але надовго це ситуацію не змінило, оскільки кризи та інфляції, що чекали на країни-члени АЛБА, зокрема, Венесуелу, змусять перейти до нових способів врегулювання економічних падінь.

Отже, на сьогоднішній день криптовалюти набули значного поширення у суспільстві та вийшли на світовий наддержавний рівень. При цьому вони у змозі задовольнити такі сучасні зростаючі вимоги, як миттєва швидкість розрахунків - від декількох секунд до декількох хвилин, відсутність комісії за проведену транзакцію, анонімність розрахунків, високий ступінь захищеності операцій, незворотність платежів, відсутність обов'язкової конвертації в валюту країни виробництва розрахунків.

До прикладу, у період із 2014 року по 2018, капіталізація цього ринку збільшилась із 12 мільярдів до 414 мільярдів доларів США [8]. Хоча у другій половині 2018 р. спостерігалось поступове падіння суспільного інтересу до криптовалют, що серед іншого може бути пояснено неправомірними діями, що вчинялися із використанням криптовалют. Отож, можна констатувати появу нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання, а отже правових визначень.

На підставі вищенаведеного, можна зробити наступні попередні висновки. Проаналізувавши історію виникнення та технічні особливості криптовалюти, можемо сформулювати думку, що криптовалюта заснована на криптографії. На сьогоднішній день в світі відомо понад 1000 видів криповалют. Найвідомішою є Bitcoin, який набуває дедалі більшої

популярності не лише в мережі Інтернет, а й у реальному світі. Однак, наразі у світі загалом і в Україні є три головні проблеми обігу віртуальних валют: невизначеність їх правового статусу; відсутність методики обліку операцій з віртуальними валютами та неврегульованість питання щодо оподаткування таких операцій [7].

Більше того, поява суспільних відносин між учасниками операцій з криптовалютами зумовлює необхідність належно їх регламентувати з урахуванням усіх потенційних ризиків, які несуть такі суспільні відносини. Для належної правової регламентації важливим є розуміння основних ознак криптовалют, до яких можемо віднести наступні: відсутність фінансових установ як посередників при здійсненні операцій з криптовалютами, зашифрованість (анонімність) учасників таких операцій та побудова на базі децентралізованої системи блокчейн, тобто, децентралізованого реєстру даних. З огляду на виділені технічні характеристики та ознаки, потрібно перейти до визначення поняття «криптовалюти» та дослідження її правової природи.

1.2. Поняття та правова природа криптовалюти

Віртуальні валюти досить стрімко ввійшли в світове економічне життя. Криптовалюти купуються і продаються, виступають засобом платежу в угодах щодо придбання нерухомого майна, засобом формування статутних капіталів підприємств і їх обіг законодавчо не заборонений, принаймні, в Україні. Проте на сьогоднішній день правове регулювання питання обігу криптовалют та здійснення операцій з ними значно відстає від вимог сучасного цивільного та господарського обороту. Більше того, в полі гострих дискусій залишається визначення правового статусу криптовалют.

За даними міжнародних експертів, Україна входить до країн-лідерів у сфері застосування криптовалюти і технології блокчейн та є ідеальним місцем для розвитку новітніх технологій. Однією з перших в світі технологію

блокчейн Україною було застосовано у сфері державного управління, а саме створено та запроваджено електронну платформу для реалізації арештованого майна - «Система електронних торгів арештованим майном «СЕТАМ». Крім цього, вже анонсовані платформи для реалізації майна банків-банкрутів, які також діятимуть за допомогою системи блокчейн. Зважаючи, що в нашій державі навіть укладаються угоди купівлі-продажу нерухомого майна за криптовалюту [4, с. 318], актуальним стає питання визначення поняття «криптовалюта» та її правового режиму.

В Європейському Союзі замість терміну «криптовалюта» на законодавчому рівні вживається поняття «віртуальна валюта». Поняття «віртуальна валюта» використовується в обігу ще з 2009 року, коли було створено Bitcoin, однак це визначення на офіційному рівні було закріплено в Директиві ЄС 2018/843 Європейського парламенту та Ради лише 30 травня 2018 року [5].

Зазначимо, що на сьогоднішній день криптовалюти, як сучасні електронні засоби здійснення платежів, не регламентовані чинним законодавством України. Саме тому відсутнє і легальне визначення даного поняття. Зважаючи на це варто звернутись до міжнародного досвіду.

Більшість спеціалістів у сфері програмного забезпечення сходяться на думці, що криптовалюта з технічної точки зору являється окремим ланцюгом символів, який визначається як програмний код. Існує також альтернативна позиція – що дефініція криптовалюти повинна містити посилання на записи в системі блокчейн, за аналогією як безготівкові гроші прив'язуються до записів на банківських рахунках. Як бачимо серед дослідників даного питання немає єдиної думки і від самого початку створення віртуальної валюти точаться дискусії.

Окремі науковці взагалі ставлять під сумнів можливість юридичного регулювання віртуальної валюти. Крім того відсутня уніфікована міжнародна практика щодо визначення поняття та правової природи криптовалют. Так, міжнародна група з протидії відмивання брудних грошей (далі - ФАТФ)

пропонує наступне визначення криптовалюти – це засновані на математичних принципах децентралізовані валюти, які захищені криптографічними методами, оскільки використовують криптографію для створення децентралізованої та захищеної інформаційної економіки. На думку ФАТФ це цінності, що функціонують як засіб обміну, розрахункова одиниця, але не мають статусу законного платіжного засобу. Вона не емісується і не гарантується жодною інституцією, а виконує вище перелічені функції лише за згодою спільноти користувачів віртуальної валюти [3].

Європейський центральний банк подає схоже визначення віртуальної валюти як цифрового представлення цінності, яка не емісується центральним банком, інституцією, що випускає e-money чи кредитною інституцією, однак зазначає, що в певних ситуаціях криптовалюта може використовуватись як альтернатива грошам.

Подібне визначення сформульовано в американському словнику Мерріам-вебстер, де визначається, що криптовалюта – це така форма валюти, що існує виключно в цифровій формі, не регулюється жодним центральним органом та використовує децентралізовану систему запису транзакцій, а також формування нових одиниць, при цьому заснована на криптографії задля забезпечення безпеки та запобігання підробці [35].

Як ми вже зазначали в Україні немає нормативного визначення поняття криптовалюти, разом з тим на сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровано одразу декілька законопроектів, що мають на меті законодавчо врегулювати обіг криптовалют та здійснення операцій з ними. Кожен з цих документів пропонує різні підходи до правової регламентації даного інституту. Зокрема, проект Закону України № 7183 «Про обіг криптовалюти в Україні» (далі – законопроект №7183) пропонує наступне визначення – криптовалюта - це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [16].

На нашу думку запропоноване визначення поняття криптовалюти не в повній мірі відображає її сутність, оскільки зосереджено на технічному аспекті даного поняття та зовсім не розкриває його економіко-правовий зміст.

Даний законопроект також зазнав критики з боку Громадської організації Bitcoin Foundation Ukraine (BFU) в якій звертають увагу, що визначення криптовалюти як програмного коду, який є об'єктом інтелектуальної власності, являється досить суперечливим, оскільки, на їх думку, з цього положення випливатимуть можливість виплати роялті та охорона авторського права [4, с. 314].

В альтернативному законопроекті №7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні», який зареєстрований в Верховній Раді України 10 жовтня 2017 року (далі – законопроект №7138-1) пропонується визначити криптовалюту як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку [18].

На нашу думку дане визначення поняття віртуальної валюти є більш доцільним, оскільки регламентує не лише сутність та функції криптовалюти, а й визначає правову природу віртуальної валюти, визначаючи її як фінансовий актив для цілей правового регулювання.

У проекті Закону України № 7485 «Про розвиток цифрової економіки» від 15 січня 2018 року визначається, що криптовалюта - Bitcoin, інший цифровий знак (токен), що використовується в міжнародному обороті в якості універсального засобу обміну [17]. Дане визначення не зовсім коректне, оскільки прямо визначає, що криптовалюта це Bitcoin, однак Bitcoin це лише один з видів віртуальних валют, які існують у світі.

Подібний зміст має визначення віртуальної валюти, яке запропоноване у законопроекті №9083 «Про внесення змін до Податкового кодексу України

щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» від 14 вересня 2018 року. Так, законотворець пропонує визначити криптовалюту як віртуальний актив у формі токєну, який функціонує як засіб обміну або збереження вартості [14].

Проте і це визначення є суперечливим, оскільки в науковій літературі зустрічається позиція, що токен і криптовалюта це різні поняття. Зокрема, токен - це одиниця обліку, яка використовується для подання цифрового балансу в деякому активі, причому володіння токєном доводиться за допомогою криптографічних механізмів. Натомість криптовалюта є окремим об'єктом із своїми характерними ознаками.

У проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів» пропонується нормативно розділити та закріпити поняття «віртуальний актив» та «віртуальна валюта». Так, віртуальними активами визначаються будь-які записи, зроблені в рамках розподіленого реєстру записів у формі даних, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

Віртуальна валюта - цифрове представлення вартості, яке не випущене чи гарантоване центральним банком або державним органом, не обов'язково прив'язане до законодавчо закріпленої валюти та не має юридичного статусу валюти чи грошей, але приймається фізичними або юридичними особами як засіб обміну, і яке може передаватися, зберігатися та торгуватися в електронному вигляді [19].

З даного формулювання поняття віртуальної валюти вбачається, що воно найбільш подібне до визначення, прийнятого Європейським парламентом в Директиві ЄС (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року з урахуванням зауважень Європейського центрального банку [5].

На нашу думку, для нормативного визначення поняття «криптовалюта», а також врегулювання питання обігу віртуальних валют та

проведення операцій з ними в національному законодавстві слід керуватися саме Концепцією державної політики у сфері віртуальних активів, яка запропонована Кабінетом Міністрів України, оскільки в ній пропонується відокремити віртуальну валюту від віртуального активу, що є доцільним для цілей правового регулювання.

Варто зазначити, що такої ж думки притримується і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі - Нацкомфінпослуг), яка на своєму засіданні 22 січня 2019 року прийняла розпорядження №86, Про погодження без зауважень проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів» [23].

Тож, узагальнивши сказане, можемо дійти висновку, що в Україні та світі є загальне розуміння, що криптовалюти являються одиницею вартості, що зберігається на електронному пристрої та використовуються як засіб здійснення платежів, проте немає уніфікованого визначення цього поняття.

Проаналізувавши підходи до визначення поняття «криптовалюта» пропонуємо наступне визначення. Віртуальна валюта (криптовалюта) – це цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді, який не емісується та не гарантується державним регулятором, не має юридичного статусу валюти чи грошей, не прив'язане до національної валюти, але використовується учасниками ринку криптовалют як засіб обміну і може передаватися, зберігатися та торгуватися в електронному вигляді.

Варто зазначити, що немає у міжнародній та вітчизняній практиці і єдиного підходу до визначення правової природи і статусу віртуальної валюти, що на нашу думку гальмує розвиток інституту криптовалюти. Це пов'язане з тим, що кожна держава самостійно визначає чим є криптовалюти відповідно до національного законодавства, яким чином регулюється їх обіг та здійснюється оподатковуються операції з ними.

Під час саміту Великої двадцятки, який відбувся в грудні 2018 року учасники свідомо не вживали термін «криптовалюта», натомість замінили його на термін «крипто-активи». Таким чином було підтверджено думку, що попри подібність віртуальних валют до електронних грошей, криптовалюти (крипто-активи) не мають необхідних ознак, притаманним валюті. Тож, оскільки криптовалюта – це являється валютою, а є активом, тому було прийнято рішення вживати термін «крипто-актив» як більш влучний.

Варто зазначити, що така позиція не є узгодженою навіть серед країн-учасниць Великої двадцятки. На урядовому рівні країни демонструють різні підходи до визначення правової природи криптовалют.

Наприклад, Японія визнає Bitcoin цінністю, подібною до активів, Австралія – власністю, Канада нематеріальним активом. Великобританія досі не виробила єдиної позиції щодо правового режиму віртуальної валюти, однак урядом визначено, що Bitcoin не являється валютою та грошами. Європейський центральний банк визначив, що криптовалюта – це цифрова валюта, яка не є класичною валютою чи грошима [29, с. 151].

Ми погоджуємось з позицією, що криптовалюти слід відмежовувати від електронних грошей чи національних валют в класичному їх розумінні, однак не підтримуємо думку, що це є активом в розумінні національного законодавства України.

Варто зазначити, навіть усередині окремих країн не має загально узгодженої позиції. Дискусії, які точаться призводять до того, що різні інституції в межах однієї країни по різному тлумачать статус віртуальних валют.

Зокрема, у Сполучених Штатах Америки криптовалюти одночасно визначають як різновид грошей, тобто платіжний засіб, як власність, тобто актив і як біржові товари. Наприклад, у 2013 р. суддя Округного суду Східного округу Техасу ухвалив рішення, в якому зазначено, що, зважаючи на можливість використовувати криптовалюти для оплати за товари або обміну на традиційні валюти, Bitcoin є валютою або формою грошей. У

вересні 2016 р. суддя Окружного суду Південного округу Нью-Йорка виніс аналогічне рішення. Натомість суддя магістрату Х'ю Скотт вважає, що Bitcoin за своєю природою ближче до товару або предмета збирання, але не форми валюти [10].

Офіційну позицію стосовно правового статусу криптовалют висловили і федеральні органи США. Зокрема Федеральна резервна система (ФРС) США у 2014 р. висловила позицію, що криптовалюта не належить до банківської сфери, а тому не є об'єктом регулювання ФРС. Федеральне бюро розслідувань у своїх офіційних звітах розглядає Bitcoin як віртуальну валюту. Подібна ж позиція й у Комісії з фінансових злочинів при Міністерстві фінансів США.

Американська державна комісія із біржових ф'ючерсів у 2015 році прирівняла Bitcoin до біржових товарів [28].

Правовий статус криптовалют у Китайській Народній Республіці визначено Народним банком КНР. В 2013 році регулятор заявив, що Bitcoin являється віртуальним товаром, а не валютою. Варто зазначити, що операції з віртуальними валютами заборонено для банків, але дозволено для фізичних осіб.

Влада Китаю негативно ставиться до майнінгу криптовалют через надмірне споживання електроенергії. Гонконг, який є частиною КНР, підтримав офіційну позицію КНР у визначенні статусу криптовалют. Вона визначена регулятором як товар, а криптовалютні біржі підлягають реєстрації в Телекомунікаційному бюро [9].

Японія в 2016 році прийняла закон, відповідно до якого криптовалюта визначається як цінність, що досить схожа до активів. А вже в 2017 році були внесені зміни до Закону «Про банківську діяльність» і нормативно визначено, що Bitcoin засобом платежу. Головною передумовою для надання криптовалютам статусу законного платіжного засобу стало банкрутство однієї з найбільших біткойн-бірж MTGox. Для того, щоб захистити права

споживачів, уряд Японії вирішив на законодавчому рівні визначити питання щодо врегулювання операцій з віртуальними валютами [1].

В Європейському союзі таож немає узгодженого підходу до визначення правової природи криптовалют. У 2012 році Європейський центральний банк (ЄЦБ) використовує термін «віртуальні валюти». Віртуальну валюту ЄЦБ визначив як тип нерегульованих цифрових грошей. А Bitcoin як одну з криптовалют названо конвертованою децентралізованою віртуальною валютою. Проте вже у жовтні 2016 року ЄЦБ дійшов висновку, що віртуальні валюти не є грошима чи валютою, а виступають засобом обміну, але не платежу [10].

Правозастосовна практика з питань правового режиму криптовалют у Європейському Союзі починає формуватись у 2015 році. Саме тоді, 22 жовтня 2015 року Європейський суд справедливості у справі C-264/14 між Девідом Хедквістом та податковою службою Швеції ухвалив рішення, у якому визначено, що біткоїн є не товаром, а виключно валютою – платіжним засобом, операції з яким не підлягають оподаткуванню [33]. Дане рішення стало першим кроком у забезпеченні цій криптовалюти майбутнього як альтернативи національним валютам. Тобто, вища судова інстанція ЄС уперше в історії існування європейського співтовариства своїм рішенням поставила біткоїн на одному рівні з традиційними валютами.

В Нідерландах правове положення криптовалют як електронних грошей закріплено на рівні законодавства [10].

Швейцарська Федеральна податкова адміністрація визначає криптовалюту як платіжний засіб, а не операції з надання послуг або товарів. До речі, на думку експертів саме в Швейцарії діють найбільш сприятливі закони для обігу криптовалют. Зокрема, операції з криптовалютами в цій країні звільнено від оподаткування податком на додану вартість.

Федеральне управління фінансового контролю Німеччини у 2013 році охарактеризувало криптовалюту як «приватні кошти», які можна використовувати в якості оплати і замінювати ними традиційну валюту в

цивільно-правових договорах. У лютому 2018 р. Федеральне міністерство фінансів Німеччини роз'яснило, що віртуальні валюти, наприклад, Bitcoin прирівнюються до законних засобів платежу в тій мірі, в якій вони прийняті сторонами угоди як альтернативні договірні і прямі засоби оплати [4, с. 324].

Протилежна тенденція спостерігається в таких країнах, як, Болівія, Еквадор, Киргизія, Тайланд, В'єтнам, де використання біткоїнів заборонено.

Справжній прорив щодо офіційного визначення статусу криптовалют та нормативного врегулювання проведення операцій з ними зробила Республіка Білорусь. Обіг криптовалют на території країни був легалізований 21 грудня 2017 р., коли був підписав Декрет № 8 «Про розвиток цифрової економіки». Хоча визначення правового статусу віртуальних валют в Білорусі відрізняється від правової позиції більшості країн ЄС. Так, криптовалюта визначається як біткоїн або інший цифровий знак (токен), що використовується у міжнародному обороті в якості універсального засобу обміну [29, с. 150].

Перші офіційні роз'яснення стосовно визначення правового статусу та врегулювання питання використання і обігу криптовалют в Україні з'явилися у 2014 році. Зокрема, 10 листопада 2014 року Національний Банк України (далі – НБУ) опублікував роз'яснення «Щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin». В даному документі НБУ висловив думку та розглядав «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам чинного законодавства. Згодом цей документ було відкликано [22].

Вже 08 грудня 2014 року у своєму листі №29-208/72889 НБУ публікує доповнену позицію щодо правомірності використання криптовалюти. Серед іншого в цьому документі регулятор зазначає, що операції з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» відносяться до операцій з торгівлі іноземною валютою. Крім того, НБУ знову повторює правову позицію, що

Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості, а діяльність з купівлі-продажу Bitcoin за долари США або іншу іноземну валюту має ознаки функціонування так званих «фінансових пірамід» [11].

Зовсім протилежне роз'яснення висловлюється у спільній заяві фінансових регуляторів - Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг щодо статусу криптовалют в Україні від 30 листопада 2017 року. В ньому йдеться, що криптовалюта за своїм правовим статусом не може бути визнана:

- грошима (грошовими коштами, коштами, грошовими знаками) у розумінні українського законодавства, бо віртуальна валюта не виражена у формі банкнот, монет, записів на рахунках у банках;
- валютою або законним платіжним засобом іноземної держави, бо не прив'язана до грошової одиниці жодної з держави;
- валютною цінністю в розумінні валютного законодавства України;
- електронними грошима, оскільки не емісується банком і не є грошовим зобов'язанням певної особи;
- цінним папером, бо у неї відсутні ознаки документа, що посвідчує грошове або інше майнове право. Крім того, не виникають взаємовідносини між емітентом цінного папера і особою, яка має права на цінний папір;
- грошовим сурогатом, бо криптовалюти не мають ознак документа у вигляді грошових знаків, у неї відсутній емітент, а також відсутня мета виготовлення [25].

Такий висновок було зроблено з огляду на чинні нормативно-правові акти: Цивільний кодекс України, Закон України «Про Національний банк України», Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закон України «Про інформацію» та інші.

Таким чином, через відсутність однозначної позиції щодо визначення сутності та статусу віртуальних валют з боку державних регуляторів в Україні правовідносини щодо обігу криптовалюти, які фактично існували, стали безконтрольними.

Подібна неоднозначна ситуація склалась і в судовій практиці з даного питання. Розглянемо декілька судових рішень у спорах, в яких фігурує віртуальна валюта.

Наприклад, в одному рішенні від 24 березня 2016 року у справі № 753/599/16-ц Дарницький районний суд м. Києва погоджується з думкою НБУ і визнає криптовалюту «грошовим сурогатом» та навіть використовує у відношенні Bitcoin таке визначення як «віртуальні речі» [21], хоча в чинному законодавстві такого нормативного визначення поняття не існує.

В апеляційній інстанції, а саме в ухвалі Апеляційного суду м. Києва від 12 жовтня 2016 р. у цій же справі № 753/599/16-ц, колегія суддів доходить висновку, що Bitcoin не є річчю в розумінні ст. 179 ЦК України, не має ознак матеріального світу, не є продукцією, не є майновими правами [21].

З даного висновку суду вбачається, що віртуальна валюта не може бути віднесена до жодної з категорій цивільного законодавства.

Деснянський районний суд м. Чернігова в ухвалі про тимчасовий доступ до речей від 30 січня 2015 року у справі № 750/727/15-к серед іншого зазначив, що випуск та обіг криптовалюти Bitcoin на території України заборонений [27].

В подібній справі Святошинський районний суд м. Києва в ухвалі про тимчасовий доступ до речей від 03 серпня 2017 року у справі №759/11642/17-к серед іншого зробив висновок, що криптовалюта «Bitcoin» являється грошовим сурогатом, випуск та обіг якої на території України заборонений [28].

Отже, відсутність єдиної позиції суддів у визначення правового статусу віртуальної валюти, призводить до розрізненості судової практики. Разом з

тим, ухвалення судових рішень, які суперечать одне одному створює ситуацію юридичної невизначеності, що зменшує довіру до судової системи.

Питання регулювання статусу криптовалюти та її обігу в Україні обговорювалось і на експертному рівні, зокрема, під час конференції «Правові аспекти криптовалюти в Україні», яка відбулась 24 листопада 2017 року [22]. Захід, організований Всеукраїнською асоціацією адміністративних суддів (ВААС), Національною школою суддів України, Асоціацією податкових радників, Вищим адміністративним судом України, Асоціацією адвокатів України та платформою TaxLink. В обговоренні взяли участь близько 300 учасників.

Експерти дійшли висновку, що питання щодо правового регулювання обігу криптовалюти досі залишається дискусійним через те, що це зовсім новий правовий інститут, а отже класичні правові інструменти до нього не можуть застосовуватися.

Крім того, національне законодавство більшості країн не визнає криптовалюту об'єктом права, попри те, що таке явище існує та стрімко розвивається. З огляду на вищезазначене, питання регулювання статусу криптовалюти та її обігу потребує особливої уваги з боку законодавця та суб'єктів правозастосовної діяльності, оскільки впливає на забезпечення фінансової стабільності держави та детінізації економіки. Від якості законопроектів, які будуть розроблені, залежить перспектива існування інституту криптовалюти в Україні.

Загалом, проаналізувавши законодавство більшості країн світу, які намагаються легалізувати та нормативно урегулювати питання щодо обігу криптовалют, ми пропонуємо виокремити наступні категорії криптовалюти за їх правовим статусом:

- товар або інвестиційний актив;
- розрахункова грошова одиниця;
- законний платіжний засіб, операції з яким підлягають оподаткуванню.

На нашу думку, однозначно визначити правовий статус криптовалюти та виробити уніфіковану узгоджену позицію на рівні міжнародного співтовариства не дозволяє досить складна правова природа віртуальних валют. Разом з тим, неоднозначний підхід до криптовалют у різних країнах світу створює додаткові проблеми для визначення правового режиму та положення криптовалюти в світовій економіці.

Таким чином, на підставі аналізу сутності віртуальних валют та принципів їх видобутку і обігу, ми виділили наступні ознаки криптовалют: відсутність фінансових установ як посередників при здійсненні операцій з криптовалютами, зашифрованість (анонімність) учасників таких операцій та побудова на базі децентралізованої системи блокчейн.

Узагальнивши різні тлумачення нами було запропоноване наступне визначення. Віртуальна валюта (криптовалюта) – це цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді, який не емісується та не гарантується державним регулятором, не має юридичного статусу валюти чи грошей, не прив'язане до національної валюти, але використовується учасниками ринку криптовалют як засіб обміну і може передаватися, зберігатися та торгуватися в електронному вигляді.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Особливості та проблеми проведення операцій з криптовалютами

Стрімкий розвиток сфери ІТ-технологій призводить до кардинальних змін фінансової системи в більшості країн світу. В першу чергу такі трансформації торкаються банківської системи та валютного ринку, зокрема змін у механізмі грошової емісії. Тому в світі все більше визнають важливе місце і роль віртуальних валют.

В більшості країн світу віртуальні гроші можна легко придбати на спеціальних біржах, через обмінники або криптомати – спеціальні автомати для обміну валют. Як ми вже зазначали в своєму дослідженні, для цього потрібно лише створити гаманець [3].

Разом з тим, у світі не сформувалось єдиної позиції не лише стосовно визначення статусу крипто валюти, а й щодо можливості проведення операцій з ними. Наприклад, такі країни як Іспанія, Німеччина, Ізраїль, США Сінгапур, Швейцарія у будь-який спосіб стимулюють їх обіг. На Кіпрі з допомогою криптовалюти можна сплатити за навчання в університеті. У Канаді на рівні законодавства можливо виплачувати в віртуальній валюті заробітну плату.

Натомість такі країни як Китай, Росія, Індонезія хоча і не забороняють обіг крипто валют, проте встановлюють обмеження в їх використанні.

Заборона здійснення операцій з криптовалютами на сьогоднішній день діє лише в чотирьох країнах - Болівія, Еквадор, Таїланд та В'єтнам [10].

Разом з тим є ряд держав, які не висловили своєї точки зору стосовно статусу та можливості здійснення операцій з криптовалютами. Таких держав у світі більшість. До них належить зокрема і Україна.

Хоча на сьогоднішній день за інформацією міжнародної організації Bitcoin Foundation Україна входить в ТОП-10 країн світу за кількістю

користувачів біткоїн та за кількістю біткоїн-нодів («вузлів»). Близько 40% усіх угод укладаються на біржових bitcoin-майданчиках, які мають українське походження. Також, 15% усіх коштів за видобуток криптовалюти заробляють українці, які надають свої обчислювальні потужності під біткоїн. Незважаючи на такі данні та популярність криптовалюти в нашій державі, в попередньо розділі ми дійшли висновку, що нормами українського законодавства питання правового статусу та обігу криптовалют залишається не врегульованим, що призводить до появи «чорного» ринку, маніпуляцій та злочинних дій, пов'язаних використанням віртуальних валют на теренах нашої держави.

У той же час в багатьох країнах світу законодавчо визначена можливість здійснювати купівлю-продаж з допомогою криптовалюти та навіть конвертувати віртуальну валюту в національну чи іноземну.

Тобто, де-факто ринок криптовалют в Україні існує і операції з ними проводяться щоденно - українці з їх використання купують та продають товари, розраховуються ними за послуги, а де-юре віртуальні валюти не мають жодного правового статусу, оскільки вітчизняним законодавством визначення поняття та правового статусу віртуальних валют не сформульовано.

В зв'язку з цим, на нашу думку, виникає ризик притягнення до кримінальної відповідальності через здійснення операцій з криптовалютами. Хоча дана теза неоднозначно сприймається практикуючими юристами, адже прямої заборони чи санкцій за проведення розрахунків з допомогою віртуальних валют українське законодавство не передбачає.

Для прикладу, в 2017 році співробітники Служби Безпеки України разом з Генеральною прокуратурою України виявили механізм фінансування терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» з допомогою криптовалют. Так, група зловмисників здійснювала обмін віртуальних коштів на гроші, які в подальшому перераховували на тимчасово окуповані території України, в тому числі на фінансування незаконних збройних формувань. Також

встановили, що частина віртуальних грошей направлялась безпосередньо з території Російської Федерації на електронні гаманці українських спільників. Під час проведення слідчих дій було виявлено обладнання та речові докази [24].

На нашу думку, під час оцінки судом законності проведення операцій з криптовалютами виникнуть труднощі, бо в Україні не регламентовано законодавством заборону щодо здійснення операцій з криптовалютами. Отже, неможливо інкримінувати особі вчинення злочинних дій із криптовалютами через відсутність законодавчих обмежень та заборон.

Як ми вже зазначали в ході нашого дослідження, особливості здійснення операцій з криптовалютами великою мірою співвідносяться з їх характерними ознаками, які були нами сформульовані в попередньому розділі.

До основних переваг, на думку активних учасників криптовалютного ринку, які існують в процесі здійснення операцій з криптовалютами слід віднести:

- запобігання інфляції через обмежену кількість доступних BTC. Наприклад, найпоширеніша віртуальна валюта біткоїн створювалась і планувалась в обмеженій кількості - 21 мільйон біткойнов, тому їй не загрожує інфляція.

- можливість використовувати під час здійснення операцій на міжнародному рівні без жодних комісій. Оскільки більшість валют приймаються для розрахунків тільки в певних країнах, то при міжнародних розрахунках потрібно здійснювати обмінні операції та сплачувати за конвертацію певну комісію. З допомогою криптовалюти будь-яку операцію можна здійснити миттєво і без комісії. А спеціальний код можна зберігати в мобільних, онлайн або фізичних цифрових гаманцях.

- фінансові послуги для осіб з низьким доступом до банківських систем. Криптовалюта знаходиться в унікальному становищі як попередника технології, яка буде трансформувати фінансові системи. За своєю природою

біткойн здатний заповнити прогалини в поточних фінансових технологіях і може допомогти вирішити традиційні банківські проблеми, будучи одноранговою системою.

Натомість, наведений вище приклад з використанням криптовалюти для цілей фінансування тероризму свідчить про те, що під час здійснення операцій з віртуальними валютами виникають і негативні фактори.

По-перше, анонімний характер криптовалют. Це призводить з одного боку до неможливості повернення втраченої криптовалюти, наприклад, втративши власний ключ від електронного гаманця відновити його не можливо, а з іншого - стає сприятливим засобом платежу для правопорушників. Зокрема, зважаючи на анонімність вони використовують криптовалюту для купівлі наркотиків, підроблених документів, а також придбання зброї та боєприпасів [4, с. 312].

Ще у травні 2012 року Федеральне бюро розслідувань (ФБР) опублікувало звіт «Віртуальна валюта Bitcoin», в якому віртуальна валюта розглядається в негативному аспекті, зокрема як система, «в якій злочинці можуть генерувати, переказувати, викрадати і відмивати незаконні засоби майже анонімно».

В Україні, наприклад, на інтернет-ресурсі «OLX. UA» було опубліковане оголошення, в якому начебто як біткойн продавали сувенірні монети. Створюють також криптовалютні піраміди - шахраї обіцяють стабільний зарібок, наприклад 30% в місяць. Хоча жодна організація не може спрогнозувати коливання курсу. Однак, необізнані громадяни вкладають свої кошти [24].

По-друге, зважаючи на кількість користувачів і власників криптовалют у світі, хакери постійно розробляють інноваційні шахрайські схеми використання криптовалют - поширення вірусів, викрадення електронного гаманця, використання кодів і чужих браузерів для прихованого майнінгу криптовалют, установлення на ПК шкідливого програмного обладнання, яке без відома користувача бере участь у видобуванні криптовалют. Траплялись

випадки, коли окремі злочинні угруповання хакерів влаштовували спеціальні масштабні кібератаки.

Досить слабким в процесі використання та здійснення операцій з криптовалютами є етап проведення обміну віртуальних грошей на традиційні. Найчастіше це відбувається на нерегульованих біржах, які є постійним об'єктом хакерських атак [2].

По-третє, блокчейн загальнодоступний, а трансакції не можуть бути скасовані. Публічний реєстр або блокчейн означає, що кожен користувач може бачити кожну трансакцію. І таким чином існує напіванонімність, тому що власники біткойн-гаманців не можуть бути ідентифіковані безпосередньо, але існують методи відстеження [7].

Крім того, практики здійснення операцій з криптовалютами виділяють такі недоліки як технічна складність використання, ненадійність об'єкта для інвестування через стрімкі і раптові коливання курсу, можливість розгортання спекулятивних та шахрайських операцій, правова нерегульованість, що унеможливорює, зокрема, оподаткування операцій [8].

Надалі в своєму дослідженні більш детально проаналізуємо наскільки операції з криптовалютами розповсюджені для України та які основні проблеми і ризики виникають під час їх здійснення.

Офіційна позиція держави України стосовно використання віртуальних валют висловлена Національним банком України у листі №29-208/72889 від 08 грудня 2014 р. В цьому документі державний регулятор наголошує, що уповноважені банки не мають жодних правових підстав для зарахування іноземної валюти, отриманої від продажу біткоїнів за кордон. Така позиція базується на рішенні Європейського банківського управління, в якому висловлені рекомендації банківським установам країн-членів ЄС щодо утримання від проведення операцій з криптовалютами, в тому числі й біткоїнами, до моменту, коли буде створена уніфікована система норм, які визначатимуть правовий статус віртуальних валют, регулюватимуть їх обіг та проведення операції з ними, вирішуватимуть питання оподаткування та

запобігання можливим зловживанням, враховуючи особливості здійснення операцій з криптовалютами [11].

Крім того, НБУ застерігає фізичних і юридичних осіб від використання цієї валюти через високий ступінь ризику розрахунків. Адже, на практиці неможливо захистити права власників віртуальних валют в Україні в разі вчинення будь-яких протиправних дій, спрямованих на заволодіння ними сторонніми особами, через відсутність цивільно-правового регулювання.

На сьогоднішній день усі ризики стосовно використання та проведення розрахунків з криптовалютами несе сам учасник таких розрахунків. Саме тому Національний банк використовувати лише ті платіжні системи, які внесені до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури.

Ми вже зазначали, що ще одним суттєвим правовим ризиком для власників і користувачів віртуальними валютами в Україні являється невизначеність правового режиму операцій із криптовалютами, а і законності здійснення операцій з ними.

Цією правовою невизначеністю не раз користувалися працівники правоохоронних органів. Зокрема, у відношення учасників криптовалютного ринку неодноразово порушувались кримінальні провадження. За даними голови адвокатського об'єднання «Юскутум» Артема Афяна, таких справ було більше двох десятків. Переважно їх порушували за статтями «незаконні дії із банківськими картками», «фіктивне підприємництво» та «ухилення від сплати податків». Наприклад, відбулось протягом останніх місяців відбулося кілька гучних затримань. Зокрема, в серпні 2017 року на території спортивного лікувально-відновлювального центру інституту електрозварювання ім. Бориса Патона в Києві виявили незаконну фабрику з виробництва біткоїн, на якій було задіяно 200 комп'ютерів для майнінгу.

В ухвалі Святошинського районного суду м. Києва від 03 серпня 2017 року у справі № 1-кс/759/2651/17 слідчий суддя зазначає, що комп'ютерне обладнання було встановлено для мінімізації витратної частини, без жодних

договорів. За висновком суду частина виробленої валюти із використанням гаманців електронних платіжних систем була конвертована та переведена на банківські рахунки підприємств з ознаками фіктивності. Окрім зазначених вище порушень норм кримінального законодавства майнерам також інкримінували «незаконне підключення до електромереж» [28].

Однак, вже у листопаді 2017 року НБУ у спільній заяві фінансових регуляторів - Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг було визначено, що криптовалюти не є грошима, а також не є грошовий сурогат. Після цього більшість кримінальних справ відкритих проти учасників операцій з віртуальними валютами були закриті, але питання що законності здійснення таких операцій залишилося не визначеним [25].

Тож, на нашу думку, правовий ризик для власника біткойнів в Україні має дві складові. По-перше, у разі виникнення ситуації щодо незаконного викрадення віртуальних валют, їх власнику не варто розраховувати на можливість юридичного і судового захисту. По-друге, здійснення операцій з криптовалютами знаходиться поза правовим полем, а тому їх законність залишається під сумнівом.

Та попри існуючі ризики, на сьогоднішній день багато суб'єктів використовують криптовалюти, зокрема проводять операції з біткойнами.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що неможливо ігнорувати та применшувати міжнародний досвід використання біткоіна та інших віртуальних валют під час здійснення розрахунків.

Хоча зараз рівень обігу криптовалют в Україні не досяг показників країн Західної Європи, США чи Австралії, які активно стимулюють розвиток та використання віртуальних валют. Проте, наша країна входить у першу десятку країн-користувачів біткоін. Через анонімний характер цих операцій більшість інформації залишається невідомою.

Варто зазначити, що використовувати криптовалюту в повсякденні досить складно через неможливість в більшості випадків розраховуватись нею за товари і послуги. Наприклад, з біткоїн в Україні працюють одиниці – лише близько 30 компаній приймають її в якості оплати. З'являться вони почали з жовтня 2014 року і в 2017 році спостерігався їх максимальний приріст.

Серед компаній, які приймають біткоїн продуктові магазини, кав'ярні, сервісний центр Ukrainian iPhone Service, юридична компанія «Юскутум», інтернет-магазини, агенство нерухомості «Gek», туристична компанія «Blitz Travel» та навіть Міжнародна федерація захисту прав водія [3].

У 2016 році з'явилась перша компанія, яка внесла біткоїн в свій статутний капітал. Це юридична компанія «Axon Partners».

А у травні 2017 року в торговельному центрі Одеси з'явився перший в Україні біткоїн-автомат, який приймає операції в обох напрямках: біткоїн можна придбати за гривні, а також можна конвертувати віртуальну валюту у гривні. Згодом, на початку вересня 2017 року перші шість криптоматів з'явилися в Києві.

Також важливо зазначити, що один український комерційний банк всупереч застереження НБУ надає послуги з купівлі-продажу біткойнів за гривні і долари США, при цьому бере комісію за фінансове посередництво під час здійснення операціях. Однак, для проведення такої операції потрібно зареєструватися, а тому зникає одна із основних властивостей операцій із біткойнами – анонімність.

Деякі державні службовці на яких покладено обов'язок електронного декларування вже не перший рік вказують в своїх деклараціях криптовалюту. Наприклад, троє депутатів Верховної Ради України попереднього скликання задекларували наявність у себе біткойнів. Так, Урбанський О.І. мав у 2016 році 1277 біткойнів і придбав у 2017 році ще 1217, Білоцерківець Д.О. мав 398 біткойнів, Голубов Д.І. вказав 4376 біткойнів.

Однак, на практиці виникає питання як перевірити інформацію, вказану в електронних деклараціях посадових осіб, зважаючи на те, що власника електронного гаманця неможливо ідентифікувати. На нашу думку, це питання також має бути визначене на законодавчому рівні.

Ми вважаємо, що на особливу увагу заслуговують також кроки про створенню та впровадження власної віртуальної валюти - е-гривні, національної грошової одиниці України в цифровій формі.

Не зважаючи на відсутність законодавчого регулювання криптовалют, перші кроки по її створенню були зроблені ще у 2016 року, коли Національний банк України спільно з найкращими блокчейн-спеціалістами почав вивчати міжнародний досвід, особливості, ризики і переваги існуючих технологічних рішень для фінансової системи.

Спеціалісти НБУ мали на меті, що створена ними е-гривня врахувала всі позитивні властивості віртуальних валют і дозволила державі та бізнесу зменшити свої витрати під час проведення операції з переказу коштів, а також здійснювати миттєві операції.

Пілотний проект тестування цього продукту розпочався в червні 2017 року, в рамках проекту «Cashless Economy», запущеного НБУ. Окрім спеціалістів НБУ до створення та тестування е-гривні були залучені всі бажаючі учасники ринку криптовалют. В ході реалізації пілотного проекту було досліджено правові аспекти, макроекономічний ефект і спроектована оптимальна бізнес-модель нового цифрового активу.

У січні 2018 року НБУ уточнив, що е-гривнею не буде криптовалютою від Національного банку України, а стане звичайним платіжним токеном. За словами радника голови Асоціації українських банків Олексія Куца, електронна гривня буде перебувати на рахунках в банках, але враховуватися на електронному гаманці, а блокчейн дозволить захистити її від шахрайства, хакерських атак і незаконного зняття з рахунків. Також він підкреслив, що е-гривня стане зобов'язанням НБУ, яке можна буде купити за готівку [6].

Окрім того, у серпні 2017 року засновник української криптовалютної біржі Kuna Михайло Чобанян запропонував альтернативний проект національної криптовалюти під робочою назвою «криптогривня» [6].

У листопаді 2018 року Kuna повністю переглянула юридичну модель свого токена. На сьогоднішній день планується, що криптогривня буде торгуватися на біржі Kuna, а потім з'явиться на будь-яких інших біржах і обмінниках. Представники Kuna підкреслили, що випуск і обіг токена буде здійснюватися в рамках правового поля, а сама монета зможе функціонувати ще до законодавчого врегулювання здійснення операцій з криптовалютами. Зараз модель знаходиться на фінальній стадії розробки, після чого буде протестована в юридичних компаніях.

Отже, дослідивши особливості та проблеми проведення операцій з криптовалютами ми зробили висновок, що особливості здійснення операцій з криптовалютами великою мірою співвідносяться з їх характерними ознаками та сутністю. В зв'язку з цим здійснення операцій з криптовалютами має як ряд позитивних особливостей, так і негативних.

Крім того, проаналізували особливості обігу віртуальних валют в Україні та зробили висновок, що де-факто ринок криптовалют в Україні існує і операції з ними проводяться щоденно - українці з їх використання купують та продають товари, розраховуються ними за послуги, а де-юре віртуальні валюти не мають жодного правового статусу, оскільки вітчизняним законодавством визначення поняття та правового статусу віртуальних валют не сформульовано.

Через нормативну не урегульованість виникає правовий ризик для власника біткойнів в Україні. По-перше, у разі виникнення ситуації щодо незаконного викрадення віртуальних валют, їх власнику не варто розраховувати на можливість юридичного і судового захисту. По-друге, здійснення операцій з криптовалютами знаходиться поза правовим полем, а тому їх законність залишається під сумнівом. Та попри існуючі ризики, на сьогоднішній день багато суб'єктів використовують крипто валюти та навіть

є спроби розробити та впровадити національні криптовалюти – е-гривню та криптогривню.

З огляду на вищезазначене, надзвичайно важливо для України на сьогоднішній прийняти нормативно-правову базу та врегулювати ринок криптовалют, оскільки використання електронних грошей - це спосіб проведення розрахунків, який вже існує і набув широкого використання і в майбутньому матиме вплив як на фінансовий ринок України, так і на світовий фінансовий ринок. Перспективи та шляхи правового регулювання криптовалют ми будемо досліджувати в наступному підрозділі нашого дослідження.

2.2. Перспективи правового регулювання криптовалют та імплементація досвіду ЄС в законодавство України

В сучасному світі процес обігу криптовалют є незворотним – його неможливо заблокувати, скасувати або оскаржити.

Зважаючи на те, що операції з криптовалютами набирають все більшої популярності, ми вважаємо, що в найближчий час потрібно законодавчо врегулювати правовідносини щодо обігу криптовалют та операцій з ними.

На думку Оніщука М.В., навколо питання щодо правового регулювання обігу криптовалюти виникає багато дискусій, оскільки класичні правові інструменти не можуть застосовуватися [7].

В.о. голови Вищого адміністративного суду України Загородній А.Ф. вважає, що навколо криптовалюти в Україні виникло ряд питань політичного, економічного та соціального характеру, які необхідно вирішувати, щоб звести до мінімуму можливі негативні наслідки її використання.

Актуалізується питання правового регулювання статусу та обігу криптовалюти в зв'язку із значним впливом на забезпечення фінансової стабільності держави та детінізації економіки. Від якості законодавчих актів,

які будуть підготовлені та схвалені Верховною Радою України, залежать перспективи використання криптовалюти в Україні.

Колишній заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України Титарчук М.І. зазначає, що правове врегулювання обігу криптовалют в Україні сприятиме залученню інвестицій. Також, у разі залучення інновацій ВВП буде зростати до 10-15 % [3].

Узагальнивши думки експертів, ми вважаємо, що основними перевагами від правового врегулювання стануть:

- можливість офіційно та прогнозовано вести господарську діяльність у сфері віртуальних валют;
- стимулювання розвитку цифрової економіки та електронної комерції;
- стимулювання розвитку інноваційної діяльності;
- створення нових високооплачуваних робочих місць;
- гармонізація законодавства України у сфері віртуальних валют із законодавством ЄС;
- підвищення ефективності протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення у сфері віртуальних валют;
- покращення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності держави;
- збільшення надходжень до державного бюджету;
- збільшення надходжень іноземної валюти в Україну.

Більше того, зважаючи на наддержавний характер криптовалют, ми вважаємо, що для більшої прозорості операцій з віртуальними валютами та забезпечення безпеки учасників ринку криптовалют світове співтовариство має виробити єдиний підхід до визначення поняття, правової сутності та підходів до правового врегулювання обігу віртуальних валют та, враховуючи цей підхід, кожна держава має нормативно врегулювати правовідносини

щодо використання криптовалют в своєму законодавстві. Зокрема і Україна має підготувати такі проекти законодавчих актів, які будуть узгоджені з учасниками операцій з криптовалютами та відповідатимуть міжнародному досвіду в питанні правового регулювання їх обігу.

Юрист, народний депутат України VIII скликання Острікова Т.Г. також вважає, що Україні варто рухатися в бік європейського законодавства щодо врегулювання ринку криптовалют. Вона зазначила, що відповідно до змін до Директиви Європарламенту про боротьбу з відмиванням грошей, відтепер на криптовалюти в Європі накладатимуться такі ж зобов'язання, як і на інші фінансові сервіси [8].

Особливо актуальним це питання стає для нашої держави з огляду на вимоги Угоди про Асоціацію, яку Україна підписала з Європейським Союзом. Зокрема, відповідно до статті 5 Додатку XVII до Угоди про Асоціацію Україна імплементує змінений законодавчий акт ЄС, як тільки він буде включений до відповідного Доповнення Комітетом з питань торгівлі. Нагадаємо, що 19 квітня 2018 року Європейський Парламент і 14 травня 2018 року Рада ЄС затвердили зміни до Директиви 2015/849/ЄС про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму (Директива ЄС (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року). Зазначені зміни набрали чинності 9 липня 2018 року і у країн-членів ЄС є 18 місяців на їх імплементацию.

Наразі імплементация Україною положень Директиви 2015/849/ЄС передбачена Планом Заходів з виконання Угоди про асоціацію, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. При цьому Директиви впроваджуються не пізніше ніж через 3 місяці після завершення дії передбаченого Директивою перехідного періоду. Тобто, Україна фактично має зобов'язання щодо імплементации зміни про віртуальні валюти, що вносяться до Директиви 2015/849/ЄС [12].

Зазначені зміни є вкрай важливими для сфери віртуальних валют, оскільки вони:

- офіційно формулюють поняття «віртуальні валюти» - це цифрове представлення вартості, яке не випущене або гарантоване центральним банком або державним органом, не обов'язково прив'язане до законодавчо встановленої валюти та не має юридичного статусу валюти чи грошей, але приймається фізичними або юридичними особами як засіб обміну, і яке може передаватися, зберігатися та торгуватися в електронному вигляді;
- визначають, що ряд провайдерів сервісів на ринку криптовалют є суб'єктами первинного фінансового моніторингу: провайдери, що залучені до послуг з обміну між віртуальними валютами та фіатними валютами та провайдери гаманця зберігача, тобто особи, які надають послуги для захисту приватних криптографічних ключів від імені своїх клієнтів, для тримання, зберігання та передачі віртуальних валют.

Можемо зробити висновок, що при підготовці проектів законодавчих актів українським законотворцям слід орієнтуватися саме на позицію Європейського Союзу стосовно обігу криптовалют. Тож, розглянемо більше детально практику впровадження та ведення операцій з віртуальними валютами, яка склалась на сьогоднішній день в ЄС.

Правозастосовна практика з питань правового режиму криптовалют у Європейському Союзі починає формуватись у 2015 році. Саме тоді, 22 жовтня 2015 року Європейський суд справедливості у справі C-264/14 між Девідом Хедквістом та податковою службою Швеції ухвалив рішення, у якому визначено, що біткоїн є не товаром, а виключно валютою – платіжним засобом, операції з яким не підлягають оподаткуванню [33]. Дане рішення стало першим кроком у забезпеченні цій криптовалюті майбутнього як альтернативи національним валютам. Тобто, вища судова інстанція ЄС уперше в історії існування європейського співтовариства своїм рішенням поставила біткоїн на одному рівні з традиційними валютами. Таким чином, позиції біткоїна були значно посилені. Зазначене судове рішення слугувало вихідною позицією у вирішенні питання щодо правового режиму криптовалют у ЄС.

Відповідно до рішення Європейського Центрального Банку як головного фінансового регулятора ЄС, біткоїн є конвертованою децентралізованою віртуальною валютою. Проте пряме регулювання обігу криптовалют залишається відсутнім. Більше того європейським банківським установам рекомендовано не здійснювати операції з використанням криптовалют доти, доки не буде встановлено режим відповідного регулювання [4, с. 322].

Водночас головний фінансовий регулятор ЄС вивчає можливість запровадження правових обмежень щодо обігу криптовалют відповідно до Плану Європейського Парламенту щодо посилення цифрового валютного регулювання в Європейському Союзі. Для цього ЄС планував здійснити перегляд існуючих правил щодо боротьби з відмиванням здобутих незаконним шляхом грошей (Четверта AML директива ЄС). У 2017 році до цієї Директиви ЄС було внесено зміни, згідно з якими провайдери криптовалютних сервісів і платформ віртуальних валют мають застосовувати такі самі вимоги щодо ідентифікації клієнтів та відстеження підозрілих операцій, як і банки й інші фінансові установи в ЄС.

У перспективних планах європейського співтовариства також анонсовано створення бази власників біткоїнів як превентивний захід у межах комплексної боротьби з міжнародною злочинністю, фінансуванням тероризму та відмиванням брудних грошей [8]. Крім цього, було запропоновано впровадити жорсткі заходи контролю за діяльністю криптовалютних бірж та зобов'язати їх повідомляти про підозрілі операції з переказу грошей. Для запровадження спрощеного контролю запропоновано ввести для кожного електронного гаманця універсальний ідентифікатор, прив'язаний до певної особи, що дасть змогу правоохоронним органам, які матимуть доступ до цієї бази, отримувати інформацію з метою запобігання кіберзлочинності. [9].

Найбільш проблемним питанням у Європейському Союзі залишається нормативне врегулювання питання оподаткування криптовалют. В

залежності від правової позиції держави європейського співтовариства можна розділити на три групи. Перша запровадила порядок обов'язкового справляння податку на додану вартість із кожної операції з криптовалютами, друга звільнила криптовалюти від оподаткування, а третя – законодавчо не визначилася щодо необхідності здійснення правового регулювання криптовалют та умов їх оподаткування [7].

На нашу думку, при імplementації досвіду країн ЄС в національне законодавства Україна повинна приєднатись до першої групи країн та законодавчо закріпити справляння ПДВ з операцій з криптовалютами.

Загалом, провівши аналіз досвіду європейського співтовариства стосовно правового регулювання криптовалют, можна дійти висновку, що більшість європейських держав мають сприятливі умови для регулювання криптовалют та усвідомлюють, що новий клас активів не можна недооцінювати, оскільки він має всі шанси стати невід'ємною частиною світової цифрової економіки.

У переважній більшості країн ЄС на національному рівні отримала схвалення позиція, згідно з якою криптовалюти визнано саме цифровими активами та фінансовими інструментами, а іноді – товаром. Проте відповідно до Директива ЄС (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року було прийнято уніфіковане визначення поняття «віртуальна валюта», яке мають імplementувати всі держави-учасниці ЄС.

В своєму дослідженні ми вже аналізували законопроекти, які були підготовлені на внесені на розгляд Верховної Ради України. Однак, зробили висновок, що жоден з них не відображає сутності поняття криптовалюта та не відповідає викликам часу щодо регулювання обігу віртуальних валют та здійснення операцій з ними. Крім того, жоден з них не враховує міжнародний досвід в даному питанні.

На сьогоднішній день підготовлено документ, який створює передумови для нормативного врегулювання криптовалютного ринку - Концепції регулювання ринку криптовалют, яка підготовлена на виконання

доручення Ради національної безпеки і оборони. Розробником цього документу була міжвідомча робоча група в яку входили як регулятори фінансового ринку, так і його учасники.

В липні 2018 року даний документ був схвалений Радою фінансової стабільності, міжвідомчим органом, який створений і діє відповідно указу Президента України від 24 березня 2015 року №170/2015.

Концепція визначає роль і функції державних органів, зокрема Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України та Державної служби фінансового моніторингу, в питаннях пов'язаних з регулюванням обігу криптовалют, розкритті інформації тощо.

Вона передбачає визнання певних категорій криптовалют і токенів фінансовими інструментами. Діяльність на ринку пропонується зробити ліцензованою, а учасники ринку при проведенні операцій з віртуальними валютами підлягатимуть фінансовому моніторингу. Регулятором цього ринку буде Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [10].

На нашу думку, даний документ повинен стати основоположним при підготовці нормативно-правової бази щодо регулювання криптовалют в Україні.

Крім того, в попередньому розділі нами був зроблений висновок, що при підготовці нормативної бази слід керуватись Концепцією державної політики у сфері віртуальних активів.

Зокрема, її реалізація передбачена на період до 2021 року у два етапи.

Перший етап розрахований на 2018-2019 роки та передбачає визначення правового статусу криптовалют; суб'єктів господарювання, що надають послуги з обміну криптовалют на традиційні валюти і навпаки; моніторинг та аналіз проблем і тенденцій розвитку ринку віртуальних активів та віртуальних валют з метою вироблення пропозицій щодо вдосконалення регуляторної політики.

На другому (2020-2021 роки) - передбачено визнання провайдерів гаманців-зберігачів віртуальних валют (особи, які надають послуги для захисту приватних криптографічних ключів від імені своїх клієнтів, для зберігання та передачі віртуальних валют) суб'єктами первинного фінансового моніторингу; розробка спеціальних законодавчих актів щодо врегулювання використання віртуальних активів, смарт-контрактів та токенів (цифрова одиниця обліку в рамках розподіленого реєстру записів у формі даних, який має криптографічний захист, що може використовуватися для посвідчення наявності прав на об'єкти цивільного права та зобов'язальні відносини), проведення ІСО/ІТО [3].

Реалізація Концепції дасть змогу, зокрема захистити права споживачів у сфері віртуальних активів та віртуальних валют, юридично класифікувати діяльність. Учасники ринку отримають можливість користуватися банківськими послугами, офіційно залучати іноземні інвестиції, проводити ІСО/ІТО як українські компанії, укладати смарт-контракти та здійснювати бартерні операції з обміну товарів (послуг) на віртуальні валюти.

Держава зможе збільшити надходження до бюджету, а також надходження іноземної валюти в Україну, створити нові високооплачувані робочі місця, отримувати об'єктивну статистичну інформацію щодо сфери віртуальних валют, стимулювати розвиток цифрової економіки та електронної комерції, інноваційної діяльності.

Важливим є той факт, що реалізація запропонованої Концепції надасть можливість гармонізувати законодавство України у сфері віртуальних валют із законодавством ЄС.

Отже, на проаналізувавши перспективи правового регулювання та імплементації досвіду Європейського Союзу в українське законодавство можемо зробити висновок, що на шляху запровадження обігу криптовалюти в Україні важливо здійснити наступні кроки:

- визначити правовий статус криптовалюти;
- підготувати та прийняти нормативно-правові акти, які

регулюватимуть обіг криптовалют в Україні, з урахуванням міжнародного досвіду, особливо шляхом імплементації досвіду ЄС;

- привести у відповідність до прийнятих нормативно-правових актів чинне законодавство;
- забезпечити механізм дії прийнятих нормативно-правових актів.

Також, провівши аналіз законопроектів, які на сьогоднішній день розроблені та внесені на розгляд Верховної Ради України, дійшли висновку, що жоден з них не відображає сутності поняття криптовалюта та не відповідає викликам часу щодо регулювання обігу віртуальних валют та здійснення операцій з ними. Крім того, жоден з них не враховує міжнародний досвід в даному питанні.

Натомість при розробці нормативно-правової бази слід керуватись Концепцією регулювання ринку криптовалют та Концепцією державної політики у сфері віртуальних активів.

Отже, дослідивши проблеми обігу криптовалют та перспективи правового регулювання, ми визначили, що де-факто ринок криптовалют в Україні існує і операції з ними проводяться щоденно - українці з їх використання купують та продають товари, розраховуються ними за послуги, а де-юре віртуальні валюти не мають жодного правового статусу, оскільки вітчизняним законодавством визначення поняття та правового статусу віртуальних валют не сформульовано.

Надзвичайно важливо для України на сьогоднішній прийняти нормативно-правову базу та врегулювати ринок криптовалют, оскільки використання електронних грошей - це спосіб проведення розрахунків, який вже існує і набув широкого використання і в майбутньому матиме вплив як на фінансовий ринок України, так і на світовий фінансовий ринок.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши правовий режим криптовалют в світі та в Україні, на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу можна зробити наступні висновки.

1. Досліджено загальні питання визначення поняття та правового статусу криптовалют, проаналізувано історію виникнення та технічні особливості криптовалюти та сформулювало думку, що криптовалюта заснована на принципах науки криптографії. Зроблено висновок, що на сьогоднішній день в світі відомо понад 1000 видів криптовалюти. Найвідомішою є Bitcoin, який набуває дедалі більшої популярності не лише в мережі Інтернет, а й у реальному світі. Bitcoin від початку створення в 2008 році встиг пройти еволюцію від віртуальної валюти для комп'ютерних ігор до криптовалюти, яка конкурує з доларом США.

2. На підставі аналізу сутності віртуальних валют та принципів їх видобутку і обігу, сформульовано наступні ознаки криптовалют: відсутність фінансових установ як посередників при здійсненні операцій з криптовалютами, зашифрованість (анонімність) учасників таких операцій та побудова на базі децентралізованої системи блокчейн.

3. Дослідуючи поняття «криптовалюта» дійшли висновку, що в українському законодавстві легального визначення не існує. З огляду на це, на підставі міжнародного досвіду і узагальнення різні тлумачень даного поняття, було запропоновано авторське визначення: «віртуальна валюта (криптовалюта)» – це цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді, який не емісується та не гарантується державним регулятором, не має юридичного статусу валюти чи грошей, не прив'язане до національної валюти, але використовується учасниками ринку криптовалют як засіб обміну і може передаватися, зберігатися та торгуватися в електронному вигляді.

4. Зроблено висновок, що у міжнародній та вітчизняній практиці немає єдиного підходу до визначення правової природи і статусу віртуальної валюти. Разом з тим, узагальнивши досвід світового співтовариства було запропоновано класифікувати криптовалюти за їх правовим статусом на товари або інвестиційні активи; розрахункову грошову одиницю та законний платіжний засіб.

5. Визначено, що де-факто ринок криптовалют в Україні існує і операції з ними проводяться щоденно - українці з їх використання купують та продають товари, розраховуються ними за послуги, а де-юре віртуальні валюти не мають жодного правового статусу, оскільки вітчизняним законодавством визначення поняття та правового статусу віртуальних валют не сформульовано. Зважаючи, що операції з криптовалютами набирають все більшої популярності, обґрунтовано потребу та важливість законодавчого врегулювання правовідносин щодо обігу криптовалют та операцій з ними.

6. Визначено, що законодавча неврегульованість обігу криптовалют створює проблеми та правові ризики для власника біткойнів в Україні. Зокрема, у разі виникнення ситуації щодо незаконного викрадення віртуальних валют, їх власнику не варто розраховувати на можливість юридичного і судового захисту. Крім того, зважаючи, що здійснення операцій з криптовалютами знаходиться поза правовим полем держави, тому їх законність залишається під сумнівом. Попри існуючі ризики, на сьогоднішній день багато суб'єктів використовують криптовалюти та навіть є спроби розробити та впровадити національні криптовалюти – е-гривню та криптогривню.

7. Проведено аналіз законопроектів, які на сьогоднішній день розроблені та внесені на розгляд Верховної Ради України, та зроблено висновок, що жоден з них не відображає сутності поняття криптовалюта, а також не відповідає викликам часу щодо регулювання обігу віртуальних валют та здійснення операцій з ними. Крім того, жоден з них не враховує міжнародний досвід в даному питанні.

8. Визначено основні кроки, які необхідно зробити на шляху запровадження обігу криптовалюти в Україні. Зокрема:

- визначити правовий статус криптовалюти;
- підготувати та прийняти нормативно-правові акти, які регулюватимуть обіг криптовалют в Україні, з урахуванням міжнародного досвіду, особливо шляхом імплементації досвіду ЄС;
- привести у відповідність до прийнятих нормативно-правових актів чинне законодавство;
- забезпечити механізм дії прийнятих нормативно-правових актів.

Крім того, при розробці нормативно-правової бази слід керуватись Концепцією регулювання ринку крипто валют та Концепцією державної політики у сфері віртуальних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В Україні введуть податок на криптовалюти: депутати готують закон. URL: https://24tv.ua/techno/v_ukrayini_vvedut_podatok_na_kriptovalyuti_deputati_gotu_yut_zakon_n1010693. Дата звернення 28 серпня 2019 року.
2. Верланов С. Правова природа криптовалют у судовій практиці Європейського суду справедливості . URL: <http://advisortax.org/wp-content/uploads/2017/11/Legal-nature-of-cryptocurrencies-Verlanov.pdf>. Дата звернення 28 серпня 2019 року.
3. Горохов А. Криптовалюта в Україні: усі «за» та «проти». URL: <http://eizvestia.com/uk/finance-ukr/full/210-kriptovalyuta-v-ukraini-usi-za-i-proti>. Дата звернення 02 травня 2019 року.
4. Гребенюк М. В., Лук'яничук Р. В. Правовий режим криптовалют: досвід ЄС. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. №4 (105). С. 310-323.
5. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради. URL: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm). Дата звернення 12 квітня 2019 року.
6. Е-гривна vs криптогривна: столкнутся ли лбами две украинские цифровые монеты? URL: <https://forklog.com/e-grivna-vs-kriptogrivna-stolknutsya-li-lbami-dve-ukrainskie-tsifrovyie-monety/>. Дата звернення 28 серпня 2019 року.
7. Спіфанова Н. Криптовалюта: товар, засіб платежу, можливо, об'єкт інтелектуальної власності? *Юридична газета*. 2017. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/kriptovalyuta->

tovar-zasib-platezhu-mozhlivo-obekt-intelektualnoyi-vlasnosti.html. Дата

звернення 28 березня 2019 року.

8. Криптовалюта в Україні та світі: регулювання, правовий статус та оподаткування. *Українське право*. 2018. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatkuvannya/. Дата звернення 28 березня 2019 року.

9. Кричевська Т. О. Криптовалюти: фактори зростання та регуляторні реакції. *Ефективна економіка*. 2017. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5957>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

10. Куцевол М.А. Поняття та економічна природа криптовалюти. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/16391/1/79-85.pdf>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

11. Лист Національного банку України щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою від 08 грудня 2014 року №29-208/72889. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

12. Політична пропозиція до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів». URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dbfc2a7e-47f9-4fce-9110-66ed61c0ae17&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaKontseptsiiDerzhavnoiPolitikiUSferiVirtualnikhAktiviv>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

13. Пояснювальна записка до проекту Закону про обіг криптовалюти в Україні №7183 від 06 жовтня 2017 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684. Дата звернення 28 березня 2019 року.

14. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні №9083 від 14 вересня 2018 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597. Дата звернення 28 березня 2019 року.

15. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2346-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

16. Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні №7183 від 06 жовтня 2017 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684. Дата звернення 28 березня 2019 року.

17. Проект Закону про розвиток цифрової економіки №7485 від 15 січня 2018 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63316. Дата звернення 28 березня 2019 року.

18. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні №7183-1 від 10 жовтня 2017 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710. Дата звернення 28 березня 2019 року.

19. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів». URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dbfc2a7e-47f9-4fce-9110-66ed61c0ae17&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaKontseptsiiDerzhavnoiPolitikiUSferiVirtualnikhAktiviv>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

20. Рада з фінансової стабільності підтримала концепцію регулювання операцій з криптовалютами. *Офіційний портал Національної*

комісії з цінних паперів та фондового ринку. 2018. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/2018/07/23/rada-z-fnansovo-stablynost-pdtrimala-kontsepsyu-regulyuvannya-operatsy-z-kriptovalyutami/>. Дата звернення 10 травня 2019 року.

21. Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 24 березня 2016 року у справі № 753/599/16-ц / Дарницький районний суд м. Києва. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56686444>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

22. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. *Офіційний портал Національного банку України*. 2018. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608. Дата звернення 26 серпня 2019 року.

23. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг №86 від 22 січня 2019 року «Про погодження без зауважень проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів». URL: <https://www.nfp.gov.ua/files/ROZPORYADGHRNYA/2019/22-01/R-86.pdf>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

24. СБУ викрила механізм фінансування тероризму через конвертацію криптовалют. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/4344#.Za0VrmJa.dpbs>. Дата звернення 26 серпня 2019 року.

25. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30 листопада 2017 року. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329. Дата звернення 28 березня 2019 року.

26. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 12 жовтня 2016 року у справі № 753/599/16-ц / Апеляційний суд міста Києва. URL:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/62052778>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

27. Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 30 січня 2015 року у справі № 750/727/15-к / Деснянський районний суд м. Чернігова. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/46178057/>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

28. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 03 серпня 2017 року у справі №759/11642/17-к / Святошинський районний суд м. Києва. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68107852>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

29. Чаплян С. Правовий статус криптовалют. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 148-165.

30. Amending Directive 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU: DIRECTIVE (EU) 2018/843 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL від 30.05.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L0843&from=DE>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

31. Beikverdi, A. Is China the Primary Driving Force in Bitcoin? № 3. 2015. URL: <http://cointelegraph.com/news/is-china-the-primary-driving-force-inbitcoin>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

32. Clayes, G., Demetris, M., Efstathiou, K. Cryptocurrencies and monetary policy. European parliament. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. URL: <http://bruegel.org/2018/06/cryptocurrencies-and-monetary-policy>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

33. European Court of Justice. Reports of Cases. 22 October 2015 Case C-264/14. Skatteverket v David Hedqvist. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=170305&pageInd>

[ex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=651981.](https://www.gesetze-im-internet.de/kredwg/1.html) Дата звернення 28 березня 2019 року.

34. Gesetz über das Kreditwesen (Kreditwesengesetz – KWG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kredwg/1.html>. Дата звернення 05 вересня 2019 року.

35. Merriam-Webster Dictionary. Definition of cryptocurrency. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cryptocurrency>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

36. Phil Fairbanks. Is bitcoin money? Buffalo judge says no. April 10, 2017. URL: <http://buffalonews.com/2017/04/10/bitcoin-money-something-else>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

37. Regulation of Cryptocurrency Around the World. *The Law Library of Congress, Global Legal Research Center*. URL: <https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/worldsurvey.php>. Дата звернення 28 березня 2019 року.

38. Réguler les monnaies virtuelles, Min_Finances. URL: <http://proxypubminefi.diffusion.finances.gouv.fr/pub/document/18/17768.pdf>. Дата звернення 03 вересня 2019 року.

39. The federal ministry of finance recognized Bitcoins as «units of account». URL: <https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article119086297/DeutschlanderkennntBitcoin-als-privates-Geld-an.html>. Дата звернення 03 вересня 2019 року.

40. Witold Srokosz, Tomasz Koryćciański. Legal and economic analysis of the cryptocurrencies impact on the financial system stability. *Journal of Teaching and Education*. URL: <http://www.universitypublications.net/jte/0402/pdf/F5N180.pdf>. Дата звернення 28 березня 2019 року.